

(Yapım ve Çekim Ekleri)

EKLER

Çekim Ekleri

A. İsim Çekim Ekleri

1. Çoğul Ekler
2. Hâl Ekleri
3. İyelik Ekleri
4. İlgî Eki
5. Ek Eylem Ekleri

B. Fiil Çekim Ekleri

1. Zaman Ekleri
2. Dilek Ekleri
3. Şahıs Ekleri

Yapım Ekleri

1. İsimden İsim Yapan Ekler
2. İsimden Fiil Yapan Ekler
3. Fiilden İsim Yapan Ekler
4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

A) İSİM ÇEKİM EKLERİ:

1) **Çokluk Eki:** İsimlerin sayı bakımından çokluğunu bildirirler.

*elmalar, çocuklar ,öğrenciler.

2) **Hal Ekleri:-** i,-e,-den,-de ekleridir.

*Kitabı ver (belirtme hali)

*Yola bak (Yönelme hali)

*Eviden geliyorum (Çıkma hali)

*Sende kaldı (Bulunma hali)

*Sıradan insanlarla işim olmaz.(Sıfat yapmıştır ve bu yüzden yapım eki olmuştur)

*Bunlar gözde çocuklardır.(Sıfat yapmıştır ve bu yüzden yapım eki olmuştur)

*Sudan sebeplerle yanıma gelme (Sıfat yapmıştır ve bu yüzden yapım eki olmuştur)

3) **İyelik ekleri:** Eklendiği isimlerin kime ait olduğunu ifade eder.

*Kitabım,kitabın, kitabı, kitabımız, kitabınız, kitapları iyelik eklerini, ismin başına benim, onun, bizim, sizin, onların zamirlerini getirerek bulabiliriz.

4) İlgı ekleri (Tamlama Ekleri) :”ın, in, un, ün” biçimindedir.Belirtili isim tamlaması kurar.

*kapı—n—in kol—u , müdür—ün oda—sı

5)Eşitlik Eki : “-ca,-ce” biçimindedir.

*Sence bu doğru mu?

*Çocukça davranma

6)Ek eylem Ekleri :İsim soylu sözcükler yüklem yapma göreviyle kullanılan eklerdir.

iyi—y-im, iyi—sin, iyi—dir, iyi—y-iz, iyi—siniz, iyi—dirler

B)FİİL ÇEKİM EKLERİ

1)Zaman ekleri (Bildirme Kipleri) :Fİİllerde hareketin yapıldığı zamanı bildirir.

*gel—miş (Duyulan geçmiş zaman)

*oku—du (görülen geçmiş zaman)

*gid—i—yor (Şimdi geçmiş zaman)

*yat—acak (Gelecek geçmiş zaman)

*Şimdi gelir (Geniş geçmiş zaman)

2)Dilek kipleri:

*Gider—se—m gelmem (Dilek—şart kipi)

*Biraz daha oturayım (istek kipi)

*Ders çalışalım (istek eki)

*Artık git—meli—y-im (Gereklilik kipi)

*Bunları da oku—sun (Emir eki)

*Dışarı çıkın (Emir eki)

3)Şahıs Ekleri:

Fiillerde kip eklerinden sonra gelerek hareketi kimin yaptığını ifade eder.

Geliyor—um, çalışmalı—sın, yaptı- okusak—k , üzülür—üz koşacak—sınız yürüdü—ler

YAPIM EKLERİ:İsim ya da fiil kök veya gövdelerine gelerek onlardan başka isim ya da fiil türeten eklerdir. Yapım ekleri eklendiği sözcüğün anlamını da türünü de değiştirir. Her zaman çekim eklerinden önce gelir. Yapım eki almış bir sözcüğe türemiş sözcük ya da gövde denir.Eğer sözcük yapım eki almışsa basit yapıdır sözcük çekim eki olsa da basittir

1)İsimden İsim Yapım Ekleri :

*Lık: kömür—lük, göz—lük , kulak—lık ...

*lı: Şehir—li , para—lı , ağaç—lı , baş—lı ...

*sız: su—suz, para—sız, ev—siz,

*cü: göz—cü, sanat—çı, yol—cu, simit—çi,

*ce: Türk—çe İngiliz—ce

*daş:Çağ—daş, arka—daş, yol—daş

*üncü: üç—üncü beş—inci

*msı:acı—msı ekşi—msi

*cil:et—cil ben—cil insan—cıl

*şın: sarı—şın

*sal: kum—sal kadın—sal

*ıt: yaş—ıt

*cağız: kız—cağız çocuk—cağız

*cık:az-ı-cık küçük—cük

*tı: horul—tı civıl—tı

2)İsimden Fiil Yapan Ekler :İsim köklerine veya gövdelerine gelerek onlardan fiil türetir.

*la :su-la, taş-la, uğur-la

*al: çok-al, az-al, dar-al

*l: doğru-l, sivri-l

*a: kan-a, yaş-a, tür-e, boş-a

*ar: yaş-ar, mor-ar, sarı-ar

*da: fısıll-da, horul-dagürül-de

*at: yön-et, göz-et

*ık: geç-ik, bir-ik

*ımsa: az-ımsa, benim-se,küçük(k)-mse

—kır:fiş—kır, hay—kır

—lan:ev—len, rahat—la

—laş:şaka—laş, der—leş, çocuk—laş

—sa:su—sa, garip—se önem—se

3)Fiilden İsim Yapan Ekler:Fiil kök veya gövdelerine gelerek isim yapan eklere denir.

—ca:düşün—ce, eğlen—ce

—ocak—ecek: giyecek, yok—ocak, aç—ocak

—ak:yat—ak, kaç—ak, dur—ak,

—ga:böl—ge, bil—ge, süpür—ge,

—gan:çalış—kan, unut—kan, kay—gan

—gı:sev—gi, çal—gı, as—kı

—gıç:bil—giç, dal—gıç, başlan—gıç

–gın:yor—gun, bil—gin, bez—gin, bit—gin

–ı,–i:yaz—ı, öl—ü, yap—ı, çat—ı, kok—u, doğ—u

–ıcı—ici:yap—ıcı, gör—ücü, al—ıcı, sat—ıcı,

–ık—ik:kes—ik, aç—ık, göç—ük,

–ım—im:say—ım, seç—im, öl—üm, ölç—üm

–ın—in:yığ—ın, ak—ın, tüt—ün, ek—in,

–nç:gül—ünç, sev—inç

–ıntı:kes—inti, çık—ıntı, dök—üntü,

–ır-er:gel—ir, gid—er, ok—ur,

–ış:otur—uş, yürü—y-üş,

–ıt:geç—it, yak—ıt, ölç—üt,

–ma:gülmeyi severim , konuşmayı bil.

–mak:gelmek, gitmek

–tı:belir—ti, kızar—tı,

Fiilden Fiil Yapan Ekler:Fiil soylu kelimelerden yeniden fiil yapan eklere denir.

–dır:gül—dür, yap—tır, koş—tur,

–ala:kov—ala, silk—ele,

–er:gider, çık—ar,

–imsa:gül—ümse, an—ımsa,

–ın:gez—in, gör—ün, sev—in, taşı—n,

–r:kaç—ır, bat—ır, iç—ir,

–ş:gör—üş, uç—uş, gül—üş,

–t:uza—t, sap—ıt, korku—t, üşü—t,

–ı:sev—il, kır—ıl, sat—ıl

BİRLEŞİK SÖZCÜK

İki sözcüğün bir araya gelerek yeni bir kavramı karşılamak üzere birleşip kalıplaşmasıyla oluşan sözcüklerdir.

Birleşik sözcükler değişik şekillerde oluşur. Bazıları isim tamlamalarının kaynaşmasıyla , bazılarının da sıfat tamlamalarının kaynaşmasıyla oluşur.

Birleşik sözcükleri şu şekilde sıfatlandırılır

A)ANLAMSAL KURULUŞLARINA GÖRE BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

1)Her iki sözcük de gerçek anlamını yitirebilir.

*Saksıdaki hanımeli mi?

*Kuşburnu içer misin?

*Biraz da imambayıldı alır mısın?

*Seni tahtakurusu sırmış.

2)Sözcüklerden yalnız biri anlamını yitirmiş olabilir.

*Şu yeryüzünde ne insanlar var.

*Eskişehir e gittin mi?

Not:Sözcükler birleşirken sözcüklerden bir dahi gerçek anlamını yitirse birleşik sözcük bitişik yazılır.

3)Her iki sözcük de gerçek anlamını koruyabilir:

*Kuzeybatı ya gideceksin.

*Bu ayakkabı ne kadar?

B)BİÇİMSEL KURULUŞLARI (YAPILIŞLARI) BAKIMINDAN BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

1.İsim Tamlaması Yoluyla:

- *Yüzbaşı seni çağırıyor.
- *Batık denizaltı çıkarıldı.
- *Balayına nereye gidecekler?
- *Saksıdaki aslanağzı mı?

2)Sıfat Tamlaması Yoluyla:

- *Askerliğini Kırıkkale de yapmış.
- *Sen ne kadar açığöz birisin?
- *Sivrisinek bataklıklarda çok olur.
- *Acıgöl e hangi yoldan gidebilirim?

3)İyelik Ekinin Kaynaştırması Yoluyla:

- *Öğrencileri başıboş bırakmamak lazım.
- *O bağıryanık bir annedir.
- *Bunlar sütübozuk insanlardır.

4)İki Çekimli Fiilin Kaynaşması Yoluyla:

- *Sen ne kadar vurdumduymaz bir insansın.
- *Bu çekyat eskimiş
- *Dedikodu yapanları sevmem.
- *Uyurgezerlik bir hastalıktır.
- *Gelgitin diğer adı ne?

EKLERLE İLGİLİ GENEL UYARILAR

1)-i 1.tekil kişi ekiyle,bu eke benzeyen diğer ekler karıştırılmamalıdır.

*Evi yandı. (3.t.k.iyelik eki)

*Evi yaktı. (İsmin –i hali)

*Bu yapı Osmanlılardan kalmadır. (Fiilden isim y.eki)

2)Çekim ekleri eklendiği sözcüğün anlamını değiştirmez.Fakat isim çekim eklerinden olan -de ve –den hal ekleri eğer sıfat olarak kullanılırsa yani sıfat yapımında görev alırsa o zaman ismin anlamını değiştirir ve yapım eki olur.

*Okuldan geliyorum. (Çıkma durum eki)

*Senin gibi bir candan arkadaşım yok. (Sıfat yaptığı için yapım ekidir.)S İ

*Yalandan bir kavga çıkardılar. (Sıfat yaptığı için yapım ekidir) İ

*Sıradan insanlarla işim olmaz.

*Sende bir şeylerim kaldı.(Bulunma durum eki)

*Bunlar,gözde öğrencilerdir.(Sıfat yaptığı için yapım ekidir)

3)1.Tekil kişi eki olan -m ile bu eke şekilce benzeyen diğer ekler birbiri ile karıştırılmamalıdır.

*Seçimi kim kazandı? (F.i.yapım eki)

*Bir dilim ekmek verir misin? (F.i.y.eki)

*Bu işten dilim çok yandı. (1.t.k.i.eki)

*Sana saçımı süpürge ettim.

*Ama ben daha çok küçüğüm. (Ek-fiil)

*O benim kalemim. (Tamlayan durum eki)

*Beni bırakıp gitme küçüğüm. (1.k.i.eki)

4)2. kişi iyelik eki olan -n ile buna şekilce benzeyen diğer ekler karıştırılmamalıdır.

*Aklın neredeydi? (2.t.kiři iyelik eki)

*Bu yıl ekin ekmeyeceđiz. (F.i.y.e.)

*Buraya gelin. (2.ç.kiři emir eki)

*Yurdun soruları bitmiyor. (İlgi eki)

*Turistler,bu yıl Türkiye'ye akın edecek. (F.i.y.e.)

5)İsim-fiil eki olan -ma,-me ile f.f. yapan olumsuzluk eki karıştırılmamalıdır.

*Yürümeyi severim.(İsim-fiil)

*Onunla biraz konuşmayı dene.(İsim-fiil)

*Artık benimle konuşma.(F.f.yapan olumsuzluk eki)

*Peşimden gelme.(F.f. yapan olumsuzluk eki)

6) “L” fiilden fiil yapım ekiyle “L” isimden fiil yapım eki birbirine karıştırılmamalıdır.

*Artık günler kısaldı.(İ.f.y.e.)

*Bardak kırıldı.(F.f.y.e.)

7) “Ş”fiilden fiil yapım ekiyle (işteşlik eki), “ş” fiilden isim yapım eki (isim-fiil) birbiriyle karıştırılmamalıdır.

*Hep birlikte gülüşüder.(F.f.y.e.) (işteşlik eki)

*Bakışların beni heyecanlandırıyor.(F.i.y.e.) (isim-fiil)

*Bu gülüşü,bu bakışı hiç unutmam.(F.i.y.e.) (isim-fiil)

*Bir süre öylece bakiştık.(F.f.y.e.) (işteşlik eki)

Ş:Karşılıklı ya da birlikte yapılma anlamı veriyorsa f.f. yani “işteşlik eki” dir.

8)İsimden isim yapım eki olan “-cı” ile fiilden isim yapım eki ici birbiriyle karıştırılmamalıdır.

*Yolcu var mı?(i.i.y.e.)

*Kalıcı bir işin yok mu?(f.i.y.e.)

9)Fiilden isim yapım eki olan “-sal” ile isimden isim yapım eki olan “-sal” birbiriyle karıştırılmamalıdır.

*Kumsal (i.i.y.e.) *Gör-sel (f.i.y.e.)

*Evren-sel (i.i.y.e.) *İşit-sel (f.i.y.e.)

10)İsimden fiil yapan “-imse” ile F.F.yapan “-imse” karıştırılmamalıdır.

*Ben-imse (i.f) *Gül-ümse (f.f)

*Öz-ümse (i.f) *An-ımsa (f.f)

11)Türkçede önce yapım eki sonra çekim eki gelir.

*Kork-u-yor-um *taşlıklar

Bunun istisnaları da olabilir.

*Annemsiz gitmem.

12)Bir sözcük birden çok yapım eki alabilir.

*Gözcülük, korkulu, dalgalı, ışıksız, örtülü...